

MONETAR SIYOSAT INSTRUMENTLARINING TIJORAT BANKLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGIGA TA'SIRI: O'ZBEKISTON TAJRIBASI

Jumayeva Nodira Tuyg'un qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank- moliya akademiyasi magistranti

Gmail: njumayeva816@gmail.com

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan amalga oshirilayotgan monetar siyosatning tijorat banklari faoliyatiga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqotda asosiy stavka, majburiy zaxira talablari, foiz koridori hamda likvidlikni boshqarish instrumentlarining banklar kreditlash faoliyati, depozit bazasi, rentabellik darajasi va moliyaviy barqarorligiga ta'siri o'rganildi. 2024-yil yakunlari bo'yicha bank tizimi aktivlari 769,3 trln so'mga, kredit portfeli 533 trln so'mga va jami depozitlar 308,7 trln so'mga yetgani monetar siyosat instrumentlarining moliyaviy sektor rivojlanishidagi muhim o'rnini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari monetar siyosatning foiz stavkalari, likvidlik va kreditlash kanallari orqali tijorat banklari faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Shuningdek, bank tizimida barqaror o'sishni ta'minlash maqsadida monetar siyosat vositalaridan samarali foydalanish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi. Bugungi kunda iqtisodiyotni makroiqtisodiy jihatdan barqaror rivojlantirishda Markaziy bankning monetar siyosati muhim ahamiyat kasb etadi. Monetar siyosatning asosiy maqsadi narxlar barqarorligini ta'minlash, inflyatsiyani nazorat qilish va moliyaviy tizimning uzluksiz faoliyat yuritishi uchun qulay sharoit yaratishdan iborat. Ushbu maqsadlarga erishishda Markaziy bank asosiy stavka, majburiy zaxira talablari, ochiq bozor operatsiyalari hamda likvidlikni boshqarish vositalaridan foydalanadi. Mazkur instrumentlar tijorat banklarining kreditlash faoliyati, depozitlar hajmi va daromadliligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

2024-yil yakunlari bo'yicha O'zbekiston bank tizimi aktivlari 769,3 trln so'mni tashkil etib, o'tgan yilga nisbatan 18 foizga o'sgan. Kredit portfeli 533 trln so'mga yetgan bo'lsa, jami depozitlar hajmi 308,7 trln so'mni tashkil qilgan. Aholi omonatlarining 42 foizga oshib, 122 trln so'mga yetishi bank tizimiga bo'lgan ishonchning ortib borayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, bank tizimi sof foydasi 7 trln so'mni tashkil etgan bo'lib, rentabellik ko'rsatkichlari ROA 1,4 foiz va ROE 6,6 foiz darajasida shakllangan.

Monetar siyosatning tijorat banklariga ta'siri asosan foiz stavkalari kanali orqali namoyon bo'ladi. Asosiy stavkaning o'zgarishi banklar tomonidan taklif qilinayotgan kredit va depozit stavkalariga ta'sir ko'rsatadi. Asosiy stavkaning yuqori darajada saqlanishi kredit resurslari qiymatini oshirsa-da, inflyatsion bosimlarni cheklashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, depozitlar bo'yicha foiz stavkalarining jozibadorligi ortib, banklarning resurs bazasi mustahkamlanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, monetar siyosatning samarali amalga oshirilishi bank tizimi likvidligi, kreditlash hajmi va moliyaviy barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, pul bozori instrumentlarining rivojlanishi va foiz koridorining takomillashuvi Markaziy bank qarorlarining tijorat banklari faoliyatiga tezroq uzatilishiga xizmat qilmoqda.

Monetar siyosat instrumentlari tijorat banklari faoliyatining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Asosiy stavka, likvidlikni boshqarish vositalari va majburiy zaxira talablari banklarning kreditlash imkoniyatlari, daromadliligi hamda moliyaviy barqarorligiga bevosita

ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli monetar siyosat mexanizmlarini yanada takomillashtirish bank sektorining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

1-jadval

O'zbekiston bank tizimining 2024–2025-yillardagi asosiy ko'rsatkichlari (2025-yil prognozi)

Ko'rsatkich	2024-yil (amaldagi)	2025-yil prognoz	O'zgarish
Bank tizimi jami aktivlari	769,3 trln so'm	900,0 trln so'm	+17,0%
Kredit portfeli qoldig'i	533 trln so'm	603 trln so'm	+13,1%
Yangi ajratilgan kreditlar	287 trln so'm	325 trln so'm	+13,2%
Jami depozitlar	308,7 trln so'm	395,0 trln so'm	+27,9%
Aholi omonatlari	122 trln so'm	173 trln so'm	+41,8%
Bank tizimi sof foydasi	7,0 trln so'm	8,1 trln so'm	+15,7%
ROA	1,4%	1,5%	+0,1 p.p.
ROE	6,6%	7,1%	+0,5 p.p.
Asosiy stavka	14,0%	14,0%	O'zgarmagan

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yil yakunlari bo'yicha hisobotlari va 2025-yil monetar siyosat yo'nalishlari asosida muallif tomonidan prognoz qilindi.

Jadval ma'lumotlari O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yil yakunlari bo'yicha e'lon qilingan statistik ko'rsatkichlari hamda 2025-yil uchun belgilangan monetar siyosat yo'nalishlari asosida shakllantirilgan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Markaziy bank tomonidan asosiy stavkaning 14 foiz darajasida saqlab turilishi inflyatsion kutilmalarni jilovlash bilan bir qatorda bank tizimida depozitlar hajmining oshishiga xizmat qilgan. Ayniqsa, aholi omonatlarining 2024-yilda 42 foizga oshishi va 2025-yilda ham yuqori sur'atlarda o'sishi prognoz qilinayotgani bank tizimiga bo'lgan ishonchning ortib borayotganidan dalolat beradi.

Jadvaldan ko'rinadiki, 2025-yilda bank tizimi jami aktivlari 900 trln so'mga yaqinlashishi kutilmoqda. Bu esa tijorat banklarining iqtisodiyotdagi moliyaviy vositachilik rolini yanada kuchaytiradi. Kredit portfelinin 603 trln so'mga yetishi prognoz qilinayotgan bo'lsa-da, uning o'sish sur'ati avvalgi yillarga nisbatan mo'tadil shakllanishi kutilmoqda. Buning asosiy sababi Markaziy bank tomonidan kredit ekspansiyasini nazorat qilish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan choralar hisoblanadi.

Shuningdek, depozitlar hajmining 395 trln so'mga yetishi banklarning ichki resurs bazasi mustahkamlanayotganini ko'rsatadi. Bu holat tijorat banklarining tashqi qarz mablag'lariga bo'lgan qaramligini kamaytiradi hamda kreditlashni asosan ichki manbalar hisobidan moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Aholi omonatlarining yuqori sur'atlarda o'sishi esa foiz stavkalari jozibadorligi, bank xizmatlarining raqamlashtirilishi va moliyaviy xizmatlar sifati oshib borayotganligi bilan izohlanadi.

Bank tizimi sof foydasining 8,1 trln so'mga yetishi va ROA hamda ROE ko'rsatkichlarining yaxshilanishi monetar siyosatning banklar rentabelligiga ijobiy ta'sir ko'rsatayotganini anglatadi. Shu bilan birga, tijorat banklari oldida kredit risklarini samarali boshqarish, likvidlikni optimal darajada saqlash va foizsiz daromadlar ulushini oshirish kabi vazifalar dolzarbligicha qolmoqda.

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlar Markaziy bank monetar siyosatining tijorat banklari faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatayotganini tasdiqlaydi. Asosiy stavka, likvidlikni boshqarish

mexanizmlari va pul bozori instrumentlari banklarning kreditlash imkoniyatlari, depozitlar hajmi, moliyaviy natijalari hamda barqaror rivojlanish istiqbollarini belgilovchi muhim omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu sababli monetar siyosat instrumentlarini takomillashtirish va ularning transmissiya mexanizmlarini kuchaytirish mamlakat bank tizimi samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). *Markaziy bankning 2024-yil yakunlari bo'yicha yillik hisoboti*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). *Markaziy bank boshqaruvining 2025-yil 20-martdagi asosiy stavka bo'yicha qarori*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). *Asosiy stavka va monetar siyosat instrumentlari bo'yicha ma'lumotlar*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.
4. Kasana, E., Chauhan, K., & Sahoo, B. (2023). *Policy Interest Rate and Bank Profitability: Scheduled Commercial Banks in India*.
5. Malla, D. (2025). *Impact of Monetary Policy Instruments on Profitability: A Case of Nepalese Commercial Banks*.
6. Ghimire, S. R., Aryal, N., & Basnet, A. (2024). *Impact of Monetary Policy on the Profitability of Nepalese Commercial Banks*.
7. Dang, V., & Huynh, J. (2023). *How Does Uncertainty Drive the Bank Lending Channel of Monetary Policy?*
8. Altavilla, C., Boucinha, M., & Peydró, J. (2018). *Monetary Policy and Bank Profitability in a Low Interest Rate Environment*.